

Ormánságtól a Szársomlyóig—szolidáris gazdaságfejlesztő program

1. Vezetői összefoglaló

1.1 A Helyi Vidékfejlesztési Stratégia jövőképe

A program megvalósulása esetén egy egymást segítő térségi gazdaság kialakulásának feltételei megteremtődnek. Ennek vezető ágazata és motorja a turizmus, mely a fejlettebb területeken fő megélhetést biztosító ágazat, a periférián önmaga kiegészítő jövedelmet termel. A belső piaci együttműködésen alapuló ellátással megélhetést biztosít a résztvevőknek. Az önfelhasználásra és felesleg előállítására irányuló termelés a térségből is kiáramló költség hányadot helyben tartja. E két forrás jelentős, akár 30%-os jövedelemtöbbletet eredményezhet. Az új funkcióadással, építészeti-településrendezési fejlődéssel, a tudatos értékmérés és közösségfejlesztés akcióival a népesség, főként fiatalok helyben maradási kedvét segíti.

A fejlesztési időszak végére a vállalkozói réteg erősödése várható, amiben az integrációs kapcsolódások és árukapcsolatokon alapuló belső kereskedelem erősödése a hajtó motor. Hosszú időtávon alapot szolgáltat a következő fejlesztési időszakra, a jövedelemtöbblet, a vállalkozói réteg erősödése javítja a forrás addicionáló képességet. 10 év alatt megáll a népesség csökkenése, a munkanélküliségi ráta lecsökken a megyei átlagra.

1.2 Főbb célkitűzések

1. Fenntartható tájhasználatra alapozott helyi élelmiszer és kézműves árualap létrehozása
2. Turisztikai magterület központjaira koncentrálódó idegenforgalmi tevékenység kiterjesztése a környezetükre
3. Térségi munkamegosztás kialakítása a belső gazdasági kapcsolatok erősödése és piaci részesedése növekedésével
4. Egységes térségi arculati forma kialakulása
5. Periférikus településeken a lakóérték növekedése
6. Akcióterület társadalmi-gazdasági polarizáltságának csökkentése

1.3 A Helyi Vidékfejlesztési Stratégia felülvizsgálatának célja

A felülvizsgálat célja a térségi belső és külső környezetben bekövetkezett feltételek, a Leader program haladtának hatásai okozta változások következtében megvizsgálni a HVS helytállóságát, további alkalmazási feltételeit, újraértékelni a még meglévő forrásallokációs célokat.

A belső erőforrások, meghatározó tényezőkben érdemi változás nem következett be, a HVS átalakítását indokló körülmény nem merül fel. Az érzékelhető változások a stratégia értékelését szükségessé teszik.

A térségben 3 turisztikai nagyprojekt valósult meg, közülük egy wellness- fürdő építése Siklós pozícióját emeli, új kínálati elemet jelent. Az önkormányzati vásztások és költségvetési

helyzet változása csökkenő közösségi szerepvállalást tesz lehetővé, mely felértékeli a helyi kezdeményezéseket, helyi munkahelyek súlyát.

Országos szintű változás a kistermelés szabályozásának pozitív változása, mely segítően hat a helyi termékek előállítására, helyi termelői közösségek és piaci kapcsolatok kialakulására. Ide sorolhat kedvező változás a helyben értelmezhető fenntartható területfejlesztési projekt kormányzati felvállalása, mely részelemeinek egy része szervezeten keresztül kapcsolódik HVS-ünk célkitűzéseéhez.

A globális gazdasági válság negatív hatásai érződnek a helyi gazdaságban is. Különösen érződik a pályázati források előfinanszírozási, önrész biztosítási körülményeiben. Jellemző a nehezebb hitelhez jutás, a rosszabb megtérülési ráta, így több gazdaságfejlesztési forrásfelhasználás meghiúsul.

1.4 A HVS felülvizsgálat során alkalmazott nyilvánossági intézkedések

A felülvizsgálat folyamatát honlapunkon és a települési önkormányzatok felkérésével a településeken szokásos formában hirdettük meg. Ebben tájékoztatást adtunk a munka céljáról, folyamatáról felkértünk minden érdeklődőt az abban való részvételre. Közreadtuk munkatársaink elérhetőségét, a használatos formanyomtatványokat.

A térség 4 településén 5 HVS nyílt felülvizsgálati lakossági fórumot tartottunk, ahol a résztvevők száma összesen 67 fő volt. Ezeken a helyzetelemzés, stratégiai célok meghatározása, tervezett HPME-k megvitatása történt meg. A fórumokon túlnyomó részben egyéni vállalkozói szektor és civil szervezetek képviselői vettek részt.

Az indító közgyűlési összefoglalón az önkormányzati szektor aránya 20 % volt, mely arány a módosított HVS-dokumentum elfogadásakor tovább csökkent.

A fórumon elhangzottak a meglévő HVS és HPME-k helytállóságát igazolták. A projektötletek száma 6, azok elemzéséből is megállapítható, hogy ténylegesen új HPME kialakítására alkalmas ötlet nem érkezett.

1.5 A HVS felülvizsgálat során elfogadott módosítások

A módosítások első része a meglévő HPME-struktúra szűkítése a HVS előrehaladása miatt (védjegy), összevonások elfogadása (idegenforgalmi info-kommunikáció fejlesztése), védett épületek felújítása (keretkimerülés miatt). Eredeti HPME struktúra értékelését az 1. sz. melléklet tartalmazza

Második része a HVS fejlesztési céljaihoz rendelt forrásarányok módosítása. Ebben törekvésünk a alapfeltételektől biztosító fejlesztések erőteljesebb támogatása. Részletei a forrásallokáció ismeretében kerülnek kidolgozásra.

Harmadik része a projekt-ötletek meglévő HPME-struktúrát befolyásoló vizsgálata. Mindössze a nemzetiségi multikulturalitást erősítő rendezvényi és eszközbeszerzés kíván új HPME-t, mellyel a fenntartó civil szervezetek aktivitását kívánjuk erősíteni.

2. Helyzetelemzés

2.1 A Leader Helyi Akciócsoport által lefedett terület ismertetése

A térség általános jellemzői

Az Akciócsoport a Dráva-sík és a Villányi-hegység földrajzi táját fedi le, amelyek magukba foglalják az Ormánságot, az Okorvidéket, a Drávazugot, a Bóközt, a Drávaszöveget, és a Villányi Borvidéket.

A térség erőssége sajátos természeti és termőhelyi, sokszínű kulturális és építészeti adottsága. Egyediségét a déli fekvéséből adódó klímája (napsütéses órák száma 2060, aktív hő összeg 3331 °C), különleges élőhelyei, élővilága. A vizes élőhelyekben, ártéri legelőkben, liget erdőkben, termálvizekben, barlangokban, eredetvédett szőlőtermő tájban gazdag terület lehetőséget kínál magas minőségű táj-termékek előállítására és turisztikai vonzerőnövelésre.

A XVI. században református hitre térő ormánsági magyarok nyelve, viselete, szokásaik, gazdálkodásuk, talpas házaik, festett fakazettás templomaik sajátos jegyei alapján elkülönültek más népcsoportoktól. Az „egykézéssel” kétes hírnévre tettek szert. A XX. sz. eleji cigány letelepülés megbontotta az etnikai, vallási, kulturális egységet.

A Villányi-hegység környékén a török hódoltság alatti népesség lecsökkenést betelepítéssel pótolták. Ma is a német lakosság kultúráját, vallását és szokásait őrzi a táj keleti vége, míg nyugatabbra a szerb-horvát, sokác nemzetiség keveredik a magyar lakossággal. A nagyobb településekre zsidó kereskedők is letelepedtek, a XX. században felvidéki magyarokat telepítettek ide. Mindkét térségre jellemzők az egymáshoz közel lévő aprófalvak, melyekből csak néhány nagyközség, város emelkedik ki.

A térség – soknemzetiségű kultúrája és a határmente zártsága miatt – ritka építészeti örökséggel bír. Műemlékeink: Sellyei Draskovich Kastély, Siklósi Vár, református festett kazettás templomok Drávaiványiban, Kóróson, Adorjáson és Kovácshidán, számos templom az Árpádoktól a XIX. sz-i körtemplomig. Helyileg és országosan védett népi műemlékek sokasága: magtár, malom, pincesorok és présházak, tájházak, lakóházak. Jeles zarándokhely Máriagyűd. Védett arborétum található Sellyén valamint védett gyümölcsös és tájfajta gyűjtemény Drávafokon, míg a Villányi borvidék eredetvédett szőlőtermő területekből áll.

Országos hatókörű fesztiválok: Bogádmindszenti Fehérhurka fesztivál, Sellyei Dinnyefesztivál, Villányi Bachus napok, Palkonyai Nyitott pincék, Harkányi Fürdőfesztivál, Európai Bordalfesztivál, Tenkesalja Fesztivál.

A térség környezeti állapota, földrajzi jellemzői, földhasználati módok

A Dráva teljes hullámtere a Duna-Dráva NP része. Az erdők és a mocsarak többsége, illetve a Villányi hegység vonulata Natura 2000-es terület. Országosan védett a villányi Templom-hegy és a Szársomlyó. Számos természeti érték helyi védelem alatt áll. 4 település az Érzékeny Természeti Területek országosan kiemelt mintaterületéhez tartozik. A táj diverzitása nagy, de a rossz vízháztartás helyreállítása jelentős növekedését okozná.

A Dráva a térség folyója, vízminősége jó. Szennyezése a Pécsi- és Fekete-víz vízgyűjtőjéről érkezik. A holtágak elvesztették közvetlen kapcsolatukat a Drávával. A folyószabályozás következtében a Dráva-sík egyre jobban kiszárad, csökken a vízkészlete. Megoldás lehet a Víz Keretirányelvnek megfelelő „Ős-Dráva Program”.

A Karasica vízfolyás vízminőségét Villány szennyvíztelepe és a borászat szervesanyagterhelése határozza meg. A Baranyai-dombság víztározói felöltődőben, ökológiai állapotuk leromlóban van. A Villányi hegység karsztvíz bázisai sérülékenyek.

A vízelvezető vízgazdálkodás és a kedvezőtlen területhasználat nem képes a helyi klíma kilengéseit csillapítani. A biomassza hasznosítása csökken. Folyik az erdők és energiaültetvények telepítése. A CO₂ kibocsátás az országos átlag alatt van.

Egymást kiegészítik a Dráva nedves ártéri síkja, illetve a Villányi-hegység szubmediterrán száraz lejtői; a szántóföldi gazdálkodás, illetve a szőlőművelés. A Villányi hegység karakterét összefüggő szőlői a Dráva-síket mozaikos tájszerkezete, vizes jellege adja.

A Dráva-síkon a talajféleségek mozaikos megjelenésűek, általában alacsony AK értékűek. A talajra a legnagyobb veszélyt a helytelen vízgazdálkodás, az „elvíztelenedés” jelenti. A Villányi-hegység lábánál a csernozjom barna erdőtalajok adnak helyet a szőlőknek.

A hegység vonulatai eróziósan szabdaltak, a szántóföldi művelést nehezítik, nagy arányban erdősültek.

Mindenütt biztosított a rendszeres, és néhol a szelektív hulladékgyűjtés, az állati tetemek szakszerű elhelyezése.

A térség levegőminőségi állapota jó: kéndioxid-tartalom kedvező, ülepedő por – a beremendi cementmű és bányáinak porkibocsátásától eltekintve – mennyisége megfelelő, a NO₂ elfogadható. Említésre méltó az 58-as út légszennyezése.

A termőhelyi erőforrások használatában meghatározó a szőlőtermesztés, a szántóművelés és az erdőgazdálkodás, illetve a kövagyron kiaknázása elsősorban a beremendi cementmű számára.

Szőlőtermesztés, szántó- és erdőművelés, illetve egyes kertészeti ágazatok területi részesedését a 2. sz. melléklet grafikonja mutatja. A nagyüzemi termelőszövetkezeti földhasználat időszakában radikálisan visszaesett a gyümölcsészet, a vizes élőhelyek hasznvétele és a legeltetési állattartás. A 90-es évek változásai a földhasználat jellegét nem változtatták, csak a tulajdonviszonyokat és a gazdálkodók által fenntartott üzemméretet érintették. Az ártéri erdőkben jellemző és aktív a vadászat, de a vadaknak a terület eltartó képességét meghaladó létszáma komoly károsító a mezőgazdaságnak és erdészetnek.

A táji értékek kiaknázásában – különösen a borvidéken – növekvő jelentőségű a turizmus, de az új turisztikai tervekben növekvő jelentőséget kapnak a szelíd turizmus elemei, a természet bemutatása.

Demográfiai helyzet

A Dráva-síkon elterülő Ormánság, Drávaszög és Drávazug lakossága, valamint a Villányi hegységhez tartozó Villányi Borvidék lakossága némileg eltér egymástól. Mindkét területen a lakosság összlétszáma lassan, de folyamatosan csökken. Mai aktuális adat 42.609 (Siklós 10.500 Fő lakossága nélkül). Néhány kedvezőbb adottságokkal rendelkező falu (Palkonya, Kistapolca), és a roma lakosságot nagyobb arányban tartalmazó falvak (pl. Alsószentmárton, Lúzsok) lakosságának létszáma nő. A csökkenés oka a tartósan negatív vándorlási egyenleg és az általánosnak tekinthető természetes fogyás. A lakosság összetétele is folyamatosan változik: a roma lakosság aránya nő, számos faluban az utóbbi évtizedekben többségre tett szert (pl. Gilvánfa, Alsószentmárton, Hirics, Lúzsok, Adorjás stb).

Mind a magyar, mind a horvát lakosság folyamatosan öregszik (öregedési index: Harkány, Felsőszentmárton 1,7, Drávasztára 2, Pécsdevecser 1,8, Villánykövesd 2,1), míg a roma lakosságban a fiatalabb korosztály jelentős arányt képvisel (öregedési index: Alsószentmárton, Gilvánfa 0,1, Hirics, Lúzsok 0,2, Kórós, Kísszentmárton, Kisasszonyfa 0,4). A népesség előregedése igen komoly méreteket ölthet az aprófalvakban – amelyek száma meghatározó a két kistérségben (3. sz. melléklet). Itt a magyar és horvát lakosság korstruktúrájának oka részben a fiatal lakosok elvándorlása, részben az élve születések

számának tartós visszaesése. Elsősorban azok költöznek el a területről, akik a munkaerő piacán kedvező pozícióban vannak (fiatalok, viszonylag képzettek, társadalmi tőkével rendelkezők), míg a leghátrányosabb helyzetűek (képzetlenek, romák, idősök) inkább helyben maradnak. A lakosság lassú csökkenésének oka az is, hogy jelentős részük – határozott szándéka ellenére – már nem tud elköltözni, illetve az elköltözők egy részének helyére új lakosság érkezik. Az új lakosság jelenleg kicsi, de növekvő részét képezik a külföldről betelepülő állandó vagy időszakos lakosok.

A Drávazug lakossága katolikus horvát többségű, de ezen kívül a demográfiai sajátosságai hasonlóak az Ormánsághoz. E tájak népsűrűsége jelentősen elmarad az országos átlagtól: 51 fő/km², szemben az országos 110 fő/km²-tel (2002). A népsűrűség szórása: Siklós 206, Harkány 161 Sellye, Villány 115 fő/km² a legmagasabb, míg Besence, Cún 15, Hirics, Kákics 17, Kemse 7 fő/km² a legalacsonyabb (4. sz. melléklet).

A Villányi Borvidék kedvezőbb földrajzi fekvése (városok közelsége, illetve jelenléte), turisztikai lehetőségei, termőhelyi adottságai (borvidék) és a német hatást magán hordozó termelési kultúrája különleges helyet biztosít a területnek demográfiai szempontból is.

Az eredetileg magyar lakosság németajkú (sváb, bajor) telepésekkel és betelepített felvidéki magyarokkal egészült ki. A roma lakosság aránya sokkal kisebb, mint a Dráva-síkon. A lakosság jellemzően öregszik, de néhány településen fiatalodik (Palkonya, Kistapolca).

A férfiak és nők lakosságon belül érzékelhető jelentős arányeltolódása elsősorban az előregedő aprófalvakra jellemző. A női többséggel rendelkező települések száma jóval nagyobb, mint a férfi többségű, amely utóbbiak jellemzően a roma lakosságot nagy arányban tartalmazó falvak. Fiatalkorban a térségben a férfi-lakosság a magasabb a nőinél (113%), munkaképes korúaknál egyenlő, öregkorúaknál 64%, átlagos öregedési index 0,93.

Gazdasági környezet

A térség foglalkoztatottsági helyzete

A foglalkoztatási helyzetet nagymértékben befolyásolja a földrajzi fekvés. Délről teljesen zárt (Dráva, horvát határ), a legközelebbi nagyvárosok 30-70 km távolságra vannak a falvaktól, amelyek szinte kivétel nélkül munkanélküliséggel sújtottak (Drávafok, Felsőszentmárton 18%, Drávakeresztúr 32%, Hirics 41%) A kistérségeket jellemzően az agráriumra épülő gazdasági tevékenység jellemzi, különböző intenzitással, eredményességi mutatókkal. A legkevesebb megújulási készséget mutató Sellyei kistérség munkaerő-piaci szempontból a legrosszabb helyen áll Baranya Megyében, de a Siklói Kistérség adatai is riasztóak: pl. az aktív gazdasági tevékenységet mutató Villányban is 8%-os a munkanélküliség (Siklós 10%, Magyarbóly 9%, Harkány 6 %) . A Munkaügyi Központ statisztikái szerint a legmagasabb munkanélküliségi mutatókat azok a települések adják, ahol a roma lakosság létszáma felülreprezentált: Siklósnagyfalva 30%., Piskó 48%, Gilvánfa 31% a HVS első tervezési időszakához képest 3-5%-kal romlott.

A teljes népességből munkaképes korúak aránya 65% (stagnál), míg a munkaképes korúakból munkanélküliek aránya 16,4% (0,5% javulást mutat). A munkanélkülieken belül a tartós munkanélküliek aránya 31% (2% javulás mellett), fő mutatók alapján javultak a foglalkoztatási mutatók. Ez az alacsony népességszámú periférikus területek romlásával összevetve a belső periférizálódás növekedését mutatja (5. sz. melléklet).

A jövedelmek az országos és a megyei átlag alatt vannak. A kistérségekben a népesség foglalkoztatását jelző mutatók kedvezőtlenek. A munkaképes lakosság 30%-a foglalkoztatott, a többség segélyekből él, kiszolgáltatott. Mára a többgenerációs munkanélküliség is kialakult, ami a szocializálódott munkanélküliségi állapotot jelenti, az érettségizettek és diplomások aránya 12%-os.

Problémás terület a foglalkoztatás területén a lakosság alacsony iskolázottsága. A munkanélküliek 64%-a nem rendelkezik 8 általánosnál magasabb iskolai végzettséggel.

A térségi jövedelem szintre elmondható, hogy a minimálbéres foglalkoztatás jellemző, annak is a 6 órás arányosítása. A foglalkoztatottak nagy része a térségen belül helyezkedik el. A szőlészetekben és a mezőgazdaságban jelentős szezonális 4-6 havi időszakos munkavégzés. 2011-től jelentősen csökkent az önkormányzatok közfoglalkoztatása.

A viszonylag magasabb jövedelem megszerzése együtt jár a Pécsi és megyén kívüli ingázással, ami gyakran a családok felbomlásához vezet. Jelentős a külső ingázók esetében a pécsi Elcoteq foglalkoztatása.

Egy 2006-os, 1000 főre kiterjedő kérdőíves felmérés során megállapítottuk, hogy a munkanélküli emberek álláskeresői készségei, ismeretei, önmenedzselési készségei hiányosak, magas a reményvesztettek, feladók aránya. A roma etnikumhoz tartozók nagy többsége (92%) megemlíti az etnikai hovatartozást, mint munkaerő-piaci hátrányt. A tartósan munkanélküli lakosok bizonytalan, kiszolgáltatott élethelyzete életmód, életviteli problémákat is indukál: míg a rendszerváltás előtt a háztáji termelés jövedelemkiegészítő tevékenységként szinte minden családnál jellemző volt, addig mára ez szinte teljesen felszámolódott, ezzel együtt elveszett a családok önfenntartó képessége.

A térség helyzete a vállalkozások szempontjából

Baranya megye gazdaságának legfőbb problémája a térség fejlődését elősegítő vállalkozások hiánya, illetve a térségben működők tőkeszegénysége. A tőkeszegénységhez hozzájárul a térség rossz megközelíthetősége, az autópálya, illetve az alapvető infrastruktúra hiánya mely generálná a befektetéseket. Különösen igaz ez a hátrányos helyzetű siklósi kistérségre és a 33 leghátrányosabb kistérségek közé tartozó sellyei kistérségre.

Az 1000 főre jutó vállalkozások, illetve az egyéni vállalkozások aránya:

Terület:	vállalkozások száma	egyéni vállalkozások aránya (%)
Baranya megye	111	60,4
akciócsoport területe	73	70,3
Siklósi KT (Siklós nélkül)	85	69,6
Sellyei Kistérség	49	72,8

A térségre jellemző az alulképzettség különös tekintettel a térségben lakó roma népességre. A további leszakadást csak új munkahelyek létesítésével, a foglalkoztatás javításával lehet biztosítani. A térség gazdasági szerkezetére jellemző a mezőgazdasági vállalkozások magas aránya, ebből adódóan a foglalkoztatottság itt a legmagasabb, miközben a növénytermesztés adottságai különösen a Sellyei kistérségben rosszak (átlagos aranykorona érték 10). A gabonatermesztés lehetőségei messze elmaradnak a megye más területeinek lehetőségeitől, az ipari növények és gyógynövények termesztésének a lehetőségei kedvezőbbek.

A mezőgazdasági termékek feldolgozása mindkét térségben elmarad a megyei és országos arányoktól, a feldolgozás lehetőségeit – szőlő-bortermelés kivételével – a térségben nem használják ki.

Az önálló gazdálkodók támogatásával, a hálózatosodással, a közös feldolgozással előnyösebb gazdasági pozíció érhető el. Ugyan ez fogalmazható meg a termékek felvásárlásával és értékesítésével kapcsolatban is. A térségben jelenlévő vállalkozások a kistérségen kívül lévő piacokon értékesítik a megtermelt termékeiket. Az értékesítési csatornákra jellemző, hogy a multinacionális cégeken keresztül folyik a megtermelt termékek lakossági piacra történő juttatása.

A térségben alacsony a gazdasági szolgáltatást nyújtó vállalkozások aránya. Az adó- és számviteli szolgáltatáson kívül csak néhány területen találhatók tanácsadással és más

gazdasági szolgáltatással foglalkozó szervezetek. A hálózatosodás, a közös termékfeldolgozás és értékesítés kialakításához szükséges e terület fejlesztése is.

Kiemelendők a térségek turisztikai lehetőségei, különösen a Drávamenti és a Borvidéki természeti adottságok nyújtanak jó lehetőséget a jövedelemtermelő-képesség javításához

Társadalmi környezet

A térség infrastrukturális adottságai

A régió peremterülete, határ menti fekvése révén, országos viszonylatban is periférikus.

A térség aprófalvakkal sűrűn átszőtt, az egyes falvak közti távolság alig néhány kilométer. A közúthálózat sűrű, a Harkány-Sellye összekötő 4 számjegyű utat 2010-ben felújították. A térség településeit a gerincre összekötő utak állapota romlik. Sellye-Siklós irányú autóbuszos tömegközlekedés a ritka járatszám miatt megoldatlan, fő szállítási irányok a megyeszékhelyet célozzák.

Drávaszabolcs- Harkány-Siklós rendelkezik mintegy 12 km kiépített kerékpárút szakasszal.

Utak: K-Ny-i tengely: Sellye-Harkány-Villány, É-D-i vonal: Sellye-Szigetvár-Csányoszró-Szentlőrinc, Vajszló-Görcsöny-Pécs, Drávaszabolcs-Harkány-Pécs, Villány-Újpetre-Pécs. E vonalak uralják a közlekedési kapcsolatokat. A rendszeres és átfogó karbantartás hiány miatt ezek az utak is sok helyen elhasználódtak. A föld- és gyalogutak hiánya vagy rossz állapota hátráltatja a gazdálkodást és a turizmust.

Jelenleg csak a drávaszabolcsi és beremendi határátkelő alkalmas a nemzetközi kapcsolatok lebonyolítására. A Dráva folyó mentén jelenleg nincs logisztikai jelentőségű kikötő. Drávaszabolcs kikötője nemzetközi átkelő, főképp a sétahajózás számára ad lehetőséget.

Közüzemi infrastruktúra – A térség víz-, gáz-, szennyvízelvezetési –csatornázási rendszere részben, a villamos energia és ivóvíz ellátás kiépített.

Hulladékkezelés – a kommunális hulladék elszállítása megoldott, kezelését több szolgáltató végzi. A térségen belül lerakóhelyek működnek: Beremend, Sellye.

Kommunikációs infrastruktúra- a távbeszélő fővonalak rendszere kiépített, a mobil telefon hálózatok kiépítettek, de a vételi viszonyok az Ormánság több pontján nem megfelelőek. Az internet hálózat és a kábelrendszerek kiépítése a siklói kistérség településein megtörtént, az Ormánság részen foltokban kiépített.

Humán infrastruktúra-: Jellemző az elöregedés, és az alacsonyan képzett lakosság tömeges jelenléte, a fiatalok elvándorlása. A polgárosodás jelei a Villányi borvidéken láthatóak. A perifériára szorult aprófalvakban a foglalkoztatási index minimuma jellemző. Itt a szociálisan rászorulóak száma folyamatosan emelkedik.

Az oktatási ellátottság fokozatosan leépülő. A nagy települések az országosan átkondicionált pályaorientációs programok hatására, nem képesek magukhoz hívni a más vidékek fiataljait a szakközépiskolai felkészítésükre.

A társadalmi lecsúszás velejárója a fiatalok motiválatlansága, a minden korosztályra jellemző szkepticizmus és alacsony együttműködési készség. Az idősök kihalásával felfelé a tradíciók elvesztése.

A perifériális településeken alacsony a társadalmi és gazdasági szolgáltatások színvonala, mely magával hozza a falukép és a helyi közösségi tér pusztulását, s mindez együtt jár egy általános, az utcaképet, épületeket érintő leromlással.

Egészségügyi és szociális rendszer – körzetesített rendszerben és társulási formában működik a térség ellátása. Járóbeteg ellátás és ügyelet Siklóson, Harkányban, Sellyén van. Gyógyszertári hálózat hiányos, de aktív falugondnoki szolgálat és nagyszámú falubusz működik.

Civil szervezetek

- a sellyei térség legmarkánsabban, nagyfokú hatékonysággal működő szervezetei a Dráva-vidékhez kötődnek, környezetvédelemmel és alternatív gazdálkodással foglalkoznak: Dráva Alapítvány, Ormánság Alapítvány.
- a Siklói Kistérség a borászathoz kötődő, de falusi turizmusban, a vendéglátás minőségi kivitelezésében jelentős szolgáltatási csomagot képvisel több szervezeten keresztül, pl.: a Villány- Siklói Borút Egyesület a bor- és vidéki-turisztikai szolgáltatások sorát európai minősítési rendszer alapján fejleszti. Itt a turisták száma folyamatosan nő, így a helyi termékek potenciális piacát jelenti.
- foglalkoztatáshoz kötődő szolgáltatások a magyarbólyi Új Esély Egyesület (munkaerő-piaci tanácsadása, több HEFOP és TÁMOP projekt megvalósítója), és az alsószentmártoni „Kiút csak a munkával Egyesület”, Kisszentmártoni Szociális Szövetkezet, Hegyszentmárton Önkormányzata „Sorsfordító” programja. Mindkét kistérségben létrejött és működik a Foglalkoztatási Paktum.
- Leader-szerű programokban a nagy létszámú, aktívan működő, általános tevékenységet folytató kisebb alapítványok, sportkörök aktívak.

A civil szféra jelenlegi hiányterületei: a) az önkormányzatok nem használják ki eléggé a civilek kapacitását, b) tevékenységükkel nem gyakorolnak kellő mértékű hatást a helyi társadalomra.

2.2 A LEADER Helyi Akciócsoport és helyi partnerség

Az Akciócsoport munkaszervezete a HVS megvalósítása érdekében partnerségeket épített.

Az első stratégiai tervezés és kérelemkezelési időszak tapasztalatai alapján a területet felmérő adatbázis kialakítását kezdtük el. Ebben fő partnereink az Akcióterület két kistérsége volt. A kérdéssor összeállítása érdekében az egyes kérdéscsoportok alkotta szakmai területek jeles képviselőivel (intézményvezetők, vállalkozói szervezetek vezetői) folytattunk több alkalommal konzultációt. A kérdésbegyűjtés folyamatban van. A válaszadások aktivitása gyenge, ezért az egyes szakterületek közvetlen szereplőit szükséges megszólítanunk, amiben fő partnereink a helyi önkormányzatok vezetői, körjegyzők, hivatali dolgozók.

A civil szerveződések többnyire egyedi tevékenységi irányúak, eltérő prioritásaik vannak. E miatt csoportos megszólításuk nem lehetséges. Egyes fókusz-kérdések megválaszolására aktív közvetítő partnerek segítségét vesszük igénybe. Így jutottunk korrekt címlistához helyi kézműves mesterek eléréséhez.

Több alkalommal kíséreltük meg összeszervezésüket országos rendezvényen való részvételre, de ezt sikeresnek a IV. tengely kérelmein keresztül várható aktív érdeklődésükkel tekinthetjük.

Rendezvényeinken, fórumainkon egyre több leendő partner tűnik fel.

A térségben aktív szervező tevékenységet kevés számú civil szervezet végez (Borút Egyesület, Ormánság Fejlesztő Társulat, Foglalkoztatási Paktum Sellye, Foglalkoztatási Paktum Siklós, Iparkamara siklói szervezete). tevékenységük kapcsolódik a térség vidékfejlesztési tevékenységéhez, ezért rendezvényeiken részt veszünk. Gyakran merül fel részükről felkérés a HVS valamelyik szegmensének ismertetésére, a rendezvényeiken hallottakat be tudjuk vonni tevékenységünk szervezésébe, ott megismert partnerek a programjainkon partnereink, forrásainkra ügyfeleink lehetnek.

A HVS megvalósítása, legfőképpen a működési területünkön szervezhető hálózatok megtervezése érdekében térségen kívüli partnerekkel is kapcsolatban állunk. Akcióterületünkön fontos partner a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság, a Baranya megyei Közgyűlés Kulturális Bizottsága, horvát Konzulátus, Baranya Megyei Falusi Turizmus

Szövetség, Mecseki Erdészet Zrt, Pécs-TDM. A DDNPI, FATOSZ és MEFA Zrt esetében kapcsolatunk fókuszában az agroturisztikai szolgáltatások, ökoturisztikai helyszínek, ehhez kapcsolódó minősítő eljárások témakörei kapcsolódnak. A megszerzett információk és ismeretek alapján szervezzük a helyi turisztikai szolgáltató partnerekkel kapcsolatunkat, munkamegbeszéléseken készítjük elő az ezt megtestesítő hálózati rendszerünket. A megyei Közgyűlés kulturális bizottsága vezetője térségünkben egyúttal kérelmező is. Fejlesztése esetében is érdekelt egy turisztikai tevékenységet erősítő kulturális-örökségi elemeket hálózatba szervező térségi kezdeményezésünknek, melyben felmérjük s településeink történelmi aktivitását.

A harkányi TDM Szervezet a közelmúltban állt fel. Törekvésünk az Akcióterület településeinek a közvetlen harkányi turisztikai desztináció köré szervezése, amiben szakmai partnerünk a már aktívan működő Pécs-TDM, aki részt vett az EKF – programsorozat bonyolításában is. Itt további partnerünk a Baranyai Reformátusn Egyházmegye. Különös érintettségét az adja, hogy a nagy értékű festett kazettás templomok zöme Akcióterületünkön áll.

Az egyházi kapcsolat egyúttal átvezet a horvátországi református közösségekhez, mert a korai reformáció nagyja, Sztárai Mihány tevékenysége en területekre terjedt ki.

Horvátországban szoros együttműködést vállaltunk az alakuló LAG Baranja Akciócsoporttal. Közös pályázatot nyújtottunk be IPA-kiírásra, melynek témája közös Stratégia kidolgozása. A velük való kapcsolattal segítjük felkészülésüket az EU-csatlakozásra, az uniós pályázati rendszer megismerésére, a LEADER-programban való aktív részvételre. Egyesületünk elnöke több alkalommal tartott ismeretátadó előadást az Eszék-Baranja zsupánság állami és önkormányzati vezetőinek, a határmente Akciócsoportjai vezetőinek, aktivistáinak. Küldötteik részt vesznek rendezvényeinken.

2.3 A LEADER megvalósítás során elért eredmények áttekintése

A HVS megvalósulását a III. tengely 4 jogcímére egy kiírt és lezárt, egy kiírt és közvetlenül allokáció előtt álló de le nem zárt, valamint a IV. tengely 5 jogcímére kiírt és lezárt pályázati ciklus mentén vizsgáljuk.

III. tengely TK1

A III. tengely lezárt kérelmei alapadatait az 6. sz. melléklet táblázata tartalmazza. Látszik, hogy a forráslekötés 55,3%-ban a Falumegújítás és Vidéki örökség megőrzése területeire történt, míg a gazdaságfejlesztési területekre ez az arány 44,7%.

A Falumegújítás és Vidéki örökség megőrzése jogcímekre a benyújtott kérelmekben igénylés az összes keret 50% illetve 75%-ára történt, a lekötés a benyújtott kérelmek arányában 76% és 100% volt. Ezeknél általában egyes építési tételek illetve fejlesztési helyszínek esetében nem lehetett támogatást megítélni. A maradvány összeg a 2. kérelem-kör allokálható forrása maradt.

A Mikroállalkozások és a Turizmus fejlesztése jogcímekre a benyújtott kérelmekben igénylés az összes keret 90% illetve 200%-ára történt, a lekötés a benyújtott kérelmek arányában 47%, illetve 24% volt. Itt tipikus helyzet a nem hátrányos területekről benyújtott túligénylés volt, ami a forrásallokációnál forráshiány miatti elutasításokat eredményezett.

A döntéshozatali időszak negatív tapasztalata az elnyert, de meg nem valósuló fejlesztések nagy aránya, ami a az EMVA III. tengely Mikroállalkozások támogatása és a Turisztikai

fejlesztések célterületeinél jelentkeznek. Az eljárásrendi kötöttségek miatt nehéz felmérni, de becslésünk szerint a Mikroállalkozások fejlesztéseinek mintegy 35%, a turisztikai fejlesztéseknél 80% lehet a lekötött, de fel nem használt források aránya.

III. tengely TK2

A pályázati körben lekötés még nem történt, viszont a kérelemkezelési eljárás jogcímenkénti állásából már vizsgálható a várható eredmény.

A Falumegújítás jogcímei esetében a kérelmekben benyújtott igénylés a rendelkezésre álló keret 70%-a, a Vidéki örökség esetében 200%-a, a Mikroállalkozások esetében 90%, Turizmus fejlesztése esetében 150%-a. A várható lekötés a Falumegújítás esetében 75%, a többi jogcím esetében 100% lehet. A maradvány előre nem tervezhető, azt a rangsorban forráshiány miatt már ki nem elégíthető kérelem ismeretében látjuk, jogcímenként 5 M Ft körüli érték lehet.

IV. tengely 1. kör

Az első beadási időszakban azokat a célterületeket hirdettük, melyek a későbbiek számára megalapozó jellegűek. Ilyenek a helyi védjegy kialakítása, hagyományos gazdálkodási ismeretanyag összeállítása illetőleg bemutató gazdaság létrehozása. A meghirdetett keretek a védjegy kivételével az allokált források kisebb hányára volt annak érdekében, hogy kellő tapasztalatot szerezhessünk a nagy tömegű meghirdetés előtt.

Konklúzió

A III. tengely forráslekötése két kérelemkezelési kör alapján 90%-ban teljesül, ebben biztosított a gazdaságfejlesztésre fordítandó 45%. A prognosztizálható felhasználás mértéke a gazdasági jogcímei esetében 60%, ami mintegy 300 M Ft forráslehetőséget jelent egy későbbi TK3 körös hirdetésre.

A lekötések szerkezetét vizsgálva kimondható, hogy az eredetileg szándékolt fejlesztési irányok közül Falumegújítás esetében túlsúlyban vannak a játszóterek felújítása, létrehozása kérelmek, mindössze néhány faluképi jelentőségű épület-felújítást kérelmeztek. Ezek túlnyomó többsége nem szolgálja a térségben szándékolt társított turisztikai hatásokat.

A Vidéki örökség megőrzése a kérelmek többségében templomok, vagy vallási kapcsolattal műemlékek felújítására irányult. Ezeknél jellemző a látogathatóság felvállalása, így idegenforgalmi hasznosulás is várható.

A Turizmus fejlesztése jogcímében túlnyomó többségben 4 napraforgós szálláshelyek létrehozására igényeltek támogatást. Az első körben jellemzően 50 MFT támogatási kérelmek, míg a 2. körben módosított HVS-hez illeszkedve legfeljebb 25 MFT, de jobbra 18 MFT átlag-támogatást kérelmeztek. 4 kérelem irányult ifjúsági szálláshely fejlesztésére. Nem szálláshoz kötött turisztikai infrastruktúra fejlesztésre mindössze 1 kérelem érkezett.

Mikroállalkozások fejlesztési céljai igen szerteágazóak. Több kérelem érkezett biobrikett előállítására, 4 kérelem építőipari fejlesztést szándékozott végezni. Tipikus problémát jelentett az ügyfélregisztrációk és fórumokon szerzett tapasztalataink alapján az, hogy többen ANNEX-I. listába ütköző mezőgazdasági termék feldolgozását kívánták kérelmezni. A kérelmekben ezek zömében nem jelentek meg.

Kimondható, hogy a központi jogcímkérelésekre benyújtott kérelmek esetében nem alakult ki a célterületek által kínált diverzitás. A HVS szándékolt irányait segíti a forráslekötés, de nem az elvárt arányokban. Ennek fő oka a TK1-ben az egyes kérelmekben lekötött forrástömeg eredetileg támogatott HVS-tól való lényeges eltérése. A falumegújításnál a játszótér felújítására jutó átlagtámogatás kétszerese, a Vidéki örökségnél a templomfelújítások átlagtámogatása másfélszerese

az eredetileg szándékoltátnál. Szálláshely fejlesztéseknél hasonlóan a De Minimis értékhatárt megközelítő kevés számú kérelem kapott támogatást az ennek felére tervezett mérettartomány helyett. Így lényegesen rosszabb munkaerő-hatékonysági és fajlagos bekerülési költségű férőhelyek nyertek támogatást. A TK2-ben ezek korrigálásra kerültek.

Sem a TK1 sem a TK2 tömegében nem valósult meg még (0+36 hónap), így kapacitásváltozást, foglalkoztatás-bővítést nem érzékeltünk.

A Mikro vállalkozások esetében az egyszerű gépbeszerzések rövid időn belül megvalósultak, ezek működő cégeket erősítenek. Az építéssel együtt járó fejlesztések – főképp ha újonnan létrejött cég nyerte – általában nem kezdődtek el. A fejlesztések iránya nem segíti elő a HVS-ben megfogalmazott kézműves és árufeldolgozó célzatokat.

A IV. tengely nyertes kérelmei a megvalósítást még nem kezdték el, mert a határozatok kiküldése nem történt meg. Lezárható HPME-t jelent a térségi védjegy kialakítása projekt, mert logikusan egy valósulhat meg, új kiírás nem történik. A kialakított eljárásrend pozitívan szolgálja a helyi termékkörhöz, turisztikai-piaci előnyökhöz fűződő elvárásokat. Várhatóan október hónapra elkészül.

Az elnyert képzési anyag összeállítása és bemutató gazdaság létrehozása célterületek le nem kötött forrásokkal rendelkeznek. Ezzel célunk az, hogy minél több kérelem hozzon létre megőrzendő ismeretanyagot, minél több bemutató hely adja át ezt mint gyakorlati ismeret. A tradicionális ismeret- bemutató gazdaság – többletet előállító önfenntartó gazdaság- helyi termék feldolgozó hely- helyi termék- védjegy- turisztikai értékesítési lehetőség logikai kapcsolata valósítja meg a tervezett szolidáris helyi gazdaság kialakulását.

2.4 A Helyi Vidékfejlesztési Stratégia felülvizsgálatának indokoltsága

Helyi társadalmi-gazdasági környezetben bekövetkezett változások

A térség belső erőforrásai a HVS megvalósítása időszakában érdemben nem, egyes részleteiben megváltoztak. Összességében a HVS mély átalakítását indokoltá nem teszik, egyes megállapításait és intézkedéseit viszont korrigálni szükséges.

A siklói járóbeteg ellátás és a sellyei egészségközpont átadásai az egészségügyi ellátási rendszert stabilizálják. Ugyanakkor társadalmi és gazdasági hatást nem fejtenek ki.

Jelentős változást három turisztikai nagyprojekt eredményez. Egyike a harkányi Termál Hotel bővítésének befejezése (DDOP), másik a siklói Termál Spa fedett termál-fürdő átadása (nem pályázati), harmadik a siklói Vár felújítása (Norvég Alap). A harkányi fejlesztés a 4* kategóriájú szálláskínálatot +15%-kal növelte, a Spa-fürdő a térség wellness kínálatában új szolgáltatást hozott létre. A Vár felújítása Siklós városa idegenforgalmi

pozícionálásában jelentős, mert újabb nemzetközi ismertségű attrakcióval bővíti a térség kínálatát.

A turisztikai infrastruktúra szervezeti rendszerében támogatást nyert és 2011 februárjában elkezdte működését a harkányi TDM (DDOP nyertes projekt eredményeképp).

A helyhatósági választások okozta változások és az önkormányzati költségvetési lehetőségek csökkenése tudatosabb térségi együttműködési formákat kényszerít ki. Egyre inkább szükségessé válik a térségi gazdasági eredmények társadalmi hatásait figyelembe venni a tervezési folyamatokba, mert a csökken a közfinanszírozási lehetőségek egyre kevésbé tudják az életszínvonal fenntartását biztosítani.

A hazai törvényi szabályozásban bekövetkezett változás

Idegenforgalmi és élelmiszergazdasági szempontból is jelentős változás a 4/2010. (VII. 5.) VM rendelet (az 52/2010 (IV.30) FVM rendelet módosítása), ami a kistermelői élelmiszerelőállítás feltételeit szabályozza kedvezően. Stratégiánk szempontjából alapvető fontosságú a helyi szolidáris gazdaság gyakorlati kiépítése szempontjából a törvényi szabadság megteremtése, mert így válik lehetővé a jó termelési alapok és a térségre-helyre jellemző termelési ismeretek helyi specifikumokká válása, ami az idegenforgalom által megteremtett picon első értékesítési csatornáját kaphatja.

Globális környezetben bekövetkezett változások

Szükséges megállapítani azt a negatív tendenciát, hogy főképp a DDOP turisztikai nyertes projektgazdái fejlesztéseiket vontatottan, több esetben egyáltalán nem kezdik meg. Ennek oka belülről a saját erő és előfinanszírozás biztosításával a forrásaddicionáló képességek csökkenésében látszik, míg a pénzügyi válságból eredeztethető fizetőképes kereslet csökkenése miatt romlanak a megtérülési körülmények.

Változások hatása a HVS-re

HVS-ünk eredeti struktúráját, tervezett fejlesztési irányait a bekövetkezett változások negatívan nem érintik. Belső allokációs arányai, a HVS megvalósítása során tartott területi fórumaink tapasztalatai szerint a leromlott közösségi szinterek és játszóterek további támogatását fenntartani nem szükséges, a helyi termékek előállítási feltételeit biztosító kisüzemi feldolgozó hálózatokat ellenben kiemelten támogatni szükséges.

2.5 SWOT elemzés

Erősségek	Gyengeségek
• Országosan és nemzetközileg is ismert természeti vonzerő található a térségben (harkányi gyógyvíz, érintetlen Dráva folyóvízi-környezet) • országosan védett természeti értékek (DDNPI területek-Szársomlyó, Templom-hegy, Ó-Dráva,) • szubmediterrán éghajlati érintettség (napsütéses órák száma, éves hőösszeg, fagyos napok száma) • több országosan védett épített örökség (Siklói Vár, Árpád-kori templomok, festett kazettás templomok) • többnemzetiségű összetétel, színes nemzetiségi kultúra • nemzetközileg is ismert, eredetvédett borvidék (Villány borvidék) • diverz földhasználat • nagy mészakő bányavagyon • nagymennyiségű idegenforgalmi ellátó kapacitás • széles turisztikai portfólió (wellness, bor, gyógyfürdő, falusi üdülés, természeti, gyalogos, lovas, horgász, vadász, rendezvény kínálat) • jó bor-idegenforgalmi marketing (Villány-Siklói Borút Egyesület) • helyi specifikumok, kiemelkedő minőségű termékek előállításának alapjai adottak	• körzetközpontok táradalmi-, egészségügyi-, oktatási és üzleti szolgáltatási színvonala alacsony • kistelepüléseken jobbra elhanyagolt falukép • nagyszámú alacsony lélekszámú kistelepülés • 25 alacsony lélekszámú zsáktelepülés • települési központok tömegközlekedési elérhetősége rossz • helyközi tömegközlekedés alacsony színvonalú, gyér napközbeni járatszámú • motivált belső munkaerő hiánya • idősödő agrár-gazdálkodói réteg • alulképzett belső munkaerő • képzettek magas migrációs hajlandósága • magas képzettségi igényű álláshelyeket nagy arányban térségen kívüliek töltenek be • területi és etnikai szegregálódás • kevés számú elsődlegesen termékelőállító munkahely • kis területre koncentrált ipari tevékenység • városokra koncentrálnódó kiskereskedelmi tevékenység • periférián önkormányzati és vállalkozói tőkehiány a település-infrastrukturális és gazdasági fejlesztésekhez, fenntartásukhoz (Kultúrház, szennyvíz, ADSL, szálláshely, kiskereskedelem) • kistelepüléseken nincs kiépült vállalkozást segítő alpinfrastruktúra • hiányos és rossz műszaki állapotú bekötő és mezőgazdasági feltárási hálózat • belső piaci részesedés minimális (intézményi, kiskereskedelmi) • kistermelői piacterek leépülése • agrártermékek túlnyomó hányada

	feldolgozatlan (alapanyag-értékesítés) • kistermelői termékellátás kis aktivitású, alacsony feldolgozottságú és termékkínálatú • agro-ökológiai diverzitás csökken • agrár- termelői együttműködés alacsony színvonalú, alacsony szervezeti kapcsolódású • magterületekre koncentrálódó idegenforgalmi kínálat • egyenetlen eloszlású szálláshely-kínálat (Harkány, Villány) • hiányos idegenforgalmi infrastruktúra a turisztikai portfólió kihasználására • alacsony kiépítettségű kerékpáros turisztikai infrastruktúra • kiépítetlen lovas turisztikai infrastruktúra • nehezen megközelíthető épített örökségi és természeti helyszínek • gyenge térségi turisztikai marketing • Harkányi TDM elhúzódó pozicionálódása • alacsony szintű együttműködés a turisztikai ágazati szereplők között • eseti kapcsolat a magterületeken kívüli attrakció-tulajdonosokkal • közreműködő szervezeti együttműködés hiányos, alacsony kommunikációs szintű (Kistérség, paktum, Leader) • aktív kézművesek alacsony száma • kevés számú visszatérő, tematikus rendezvény a térségben • ifjúsági szálláskínálat minimális • kevésbé intézményesült nemzetiségi-kisebbségi multikulturalitást fenntartó szervezetek
Lehetőségek	Veszélyek
• felső kategóriás szállodai kapacitások a konfeerncia- és magas fizetőképességű piaci szegmens számára • harkányi gyógyvízre épülő minőségi fejlesztések • siklósi wellness és várközpont fejlesztése	• periférikus települések társadalmi-gazdasági anullálódása, melyszegénységgel érintettek számának növekedése • kitörést nem segítő társadalmi-gazdasági rend stabilizálódása • gettósodó körzetek kialakulása • erőteljes differenciálódás a

• Drávához, Dráva-síkra tervezhető természeti turisztikai kínálat bővítése • kulturális-, kerékpáros-, lovas-, gyalogos-, horgász vízi turizmus lehetőségeinek kihasználása • tudatos turisztikai portfólió-fejlesztés itt töltött éjszaka növelésére • „3 folyó” kerékpáros túraútvonal kijelölt szakasza • kiépített Drávaszabolcs-Harkány-Siklós kerékpáros út • Nagyharsány- Villány kerékpáros út beruházás elindult • bakancsos és ifjúsági szálláshelyek bővítése • térség megismertetésébe bevont személyek növelés • helyi termék előállító egységek számának, kapacitásának növelése • gyakorló kézműves mesterek gyarapodása • önellátó családok számának növelése • alternatív föld és tájhasználat elterjedése • M6-M60 autópálya és Pécs-Pogányi reptér jó elérhetést biztosító közelsége, • élelmiszer-alapanyag feldolgozás bővítése • kistermelői helyi termék-kör bővítése, termelői-felhasználói klaszter szervezése • belső gazdasági kapcsolatok bővítésével helyi gazdaság erősítése (élelmiszer-kisgazdaság, bio-energia, belső ingázás) • belső kereskedelmet erősítő piacterek kialakítása • példaértékű helyi kezdeményezések motiváló hatása • határmenti közlekedési és gazdasági kapcsolatok bővítése • soknemzetiségű együttélés hagyománya • belső kapcsolatok, identitás növelése tudatalakítással • Siklós körzetközponti szerepének növekedése térségi stabilizáló hatása • Siklósi járóbeteg ellátás, Sellyei	települések között • infrastruktúrális hiányok miatt erőteljes gazdasági polarizálódás stabilizálódása • központokba koncentrált szolgáltatások és azok elérési nehézsége összességében nem segíti a térség megtartását • idegenforgalmi trendektől lemaradás, elkésett fejlesztések a térség versenyhátrányát és piacvesztését eredményezi • idegenforgalmi tevékenység szűkülése a magtelepülések önkormányzati és gazdasági erejét csökkenti • mezőgazdasági megélhetési szint csökkenése birtokkoncentrációt és hazai tulajdonvesztést eredményez • kézműves mesterségek kihalása • elvesző néprajzi és kulturális értékek • térségre jellemző, identitást is jelentő hagyományos ismeretek, gyakorlatok elhalása • vízelvezető vízgazdálkodás dominanciája a Dráva-sík ariddá válását eredményezi
--	---

Egészségközpont fejlesztése a térség belső ellátását stabilizálja • nagyszámú falubusz a térségben • 19 nyertes IKSZT- beruházási kérelem • csökkenő szociális juttatások esetén motivált többlet munkaerő megjelenése	
---	--

Problémamegállapítás

1. A két kistérség alkotta terület társadalmi-, gazdasági-, foglalkoztatási-, településszerkezeti- és infrastrukturális adottságai alapján heterogén, esetenként polarizált.
2. A munkanélküliség okai közt jelentős a helyi foglalkoztatási lehetőségek hiánya, jellemző a tartósan munkanélküli réteg alacsony választási hajlandósága, gyenge a munkavállalási készség (munkárafoghatóság). A munkavállalóknál nagy arányú a térségen kívülre való ingázás. A munkaadó multinacionális cégek foglalkoztatása bizonytalan.
3. Helyi munkahelyek teremtéséhez a kistelepüléseken nincs termelő alap, tőke, vállalkozói hajlandóság. A gazdasági központokban (Villány, Harkány, Siklós, Sellye, Beremend) nincs a másod-telephely létrehozását lehetővé tevő tőketartalék és piacbővítési lehetőség. Sokszor használhatatlan a munkaerő képzettsége, legtöbb településen nincs a betelepüléshez szükséges infrastruktúra. Belső kapcsolatokat nehezítik a rossz tömegközlekedési viszonyok. Jellemző a vállalkozói feltételek be nem vállalása, működő vállalkozások túlhitelizedtek. Nincsenek termelést ösztönző belső keresletek. A sellyei körzetben jelentős a termőföld idegen tulajdonú hányada.
4. Jellemző a fiatalok motivátlansága, alacsony iskolázottsága, elvándorlása. Minden korosztály erősen szkeptikus, alacsony együttműködési készségű, zárkózott. A térség köz-civil- és vállalkozó szereplői közt gyenge a kommunikáció. Jelentős a közösségi- gazdasági értékvesztés. Társulva a települési szolgáltatások alacsonyí színvonalával, rossz közlekedési viszonyokkal, munkanélküliséggel, etnikai problémákkal megfigyelhető a gettósodás, szegregálódás
5. Népi, táji hagyományokat fenntartó régi kézműves szakmák és termelői tudás, épített örökség ismerete és tisztelete az idősek és elkötelezettekben él. A szegény családok esetében az önellátás költségmegtakarító szerepét is tanítani szükséges.
6. Kedvezőtlen művelési ág szerkezet miatt a mezőgazdasági kis- és középvüzemek jövedelemtermelő képessége hosszútávon versenyképtelen. Termelési állapotok, biológiai alapok leromlottak. Hátráltató tényezők: a vízelvezető gazdálkodás, a szélsőséges helyi klímaviszonyok és ágazatok közti érdekellentétek. A térségben minimális a feldolgozás, alacsony a HÉ-tartalom. Új termékláncok, új piacok nem nyíltak, az áruk csupán a legalacsonyabb helyi jövedelemszintet biztosítják.
7. Főként a kistelepüléseken alacsony a társadalmi és gazdasági szolgáltatások szintje, , általános az utcakép és védett épületek műszaki-esztétikai leromlottsága.

Hasznosítható lehetőségeink

1. Helyi specifikumok, kiemelkedő minőségű termékek előállításának alapjai rendelkezésre állnak (a természeti környezet és mikroklíma változatossága, hagyományos tájhasználat nyomai, tudás, tradíciók ismerete, biológiai alapok)

2. Csökkenő szociális juttatások esetén nagyszámú olcsó munkaerő belépése várható.
3. Imázs értékű helyi kezdeményezések, termékek, szolgáltatások motiváló hatása.
4. Mikrokörzetenként egy-egy településen fellelhető fejlesztési alapok (alap infrastruktúra, megelőző fejlesztések, jó közlekedési pozíció, természeti vagy épített érték). Vajszló, Magyarmecske, Bogádmindszent, Kémes, Drávaszabolcs, Turony, Újpetre, Palkonya, Nagyharsány, Magyarbóly, Egyházasharaszti fejlesztési irányai szinergensek a központok (Siklós, Harkány, Sellye, Villány, Beremend) fejlesztéseivel.
5. Turisztikai magtelepülések egyben magasan városiasodott központok. Idegenforgalmi tevékenységük szervezetté és összehangolttá válásával periférikus attrakciókon és árukapcsolatokon alapuló természetes desztinálódás indulhat el az Akció terület települései bevonásával.

3. A Helyi Vidékfejlesztési Stratégia

3.1 A Helyi Vidékfejlesztési Stratégia jövőképe

Ormánságtól a Szársomlyóig HK – A stratégia alapvető célja

A HVS kidolgozásában meghatározó, hogy egymástól adottságaiban és lehetőségeiben is eltérő, de egymást kiegészítő két kistérség együttműködésén alapszik.

Célunk a szolidáris gazdaság (tudatos fogyasztók által fenntartott helyi-termékláncok) kialakítása, ami az akcióterületen a következő hatásokat váltja ki:

- leegyszerűsödött és szűk jövedelmet biztosító földhasználat mellett a tradicionális tudás alapján újraélesztett fenntartható tájhasználat tájspecifikus élelmiszer és kézműves termékeket hoz létre, mely védjeggyel megerősítve helyi gazdaság alapja, versenyelőny a térségen kívül
- a városodás folyamatában lévő mikrokörzeti központok, kistérségi központok, turisztikai magterületi településeken kívüli épített és természeti örökség idegenforgalmi attrakcióvá válik, mely az agrár-típusú jövedelemszerzés mellett más jövedelemszerzési formákat is lehetővé tesz a periférikus településeken
- a térség multikulturalitása, komplexitása a térségi munkamegosztás és szervezeti-szerveződési együttműködései alapján testet kap, valós kapcsolódások révén a térség összetartozását jelenti
- a szervezeti és gazdasági együttműködések révén fejlődik a térség arculati építése, desztinálódása, versenyelőnyt biztosítva az idegenforgalmi trendek kihasználásában
- periferezálódó kistelepüléseken megnő a helyi foglalkoztatás, a jövedelemtöbblet és a lakóérték növekedésével megszépül a falukép.
- a fejlődő belső piaci és szolgáltatási kapcsolatok csökkentik a térség két pólusa közti különbségeket, az együttműködések mentén fejlődő helyi szolgáltatás- és termelésfejlesztés a térség társadalmi-gazdasági különbségeinek növekedését megállítja.

A fejlesztési időszak végére (2013) mindazok a tudás és szervezeti alapok létrejönnek, térségi hálózati kapcsolatok kialakulnak, melyek a következő tervezési időszakban tervezhetővé teszik a helyi gazdaság növekedését.

A helyi együttműködési készséget ösztönző intézkedések eredménye a fejlesztési időszakban érvényesül azáltal, hogy a helyi szereplők tudatformálát elindítja, ezzel felkészíti őket a következő időszak feladataira.

Az időszak jóváhagyott fejlesztései legkésőbb 2015-ig befejeződnek. A térségi hálózati alapok, aktívva váló beruházások hatása gazdasági szinten ekkortól hoz érzékelhető eredményt

A stratégia eredményei

A program megvalósulása esetén egy egymást segítő térségi gazdaság alakulhat ki. Ennek vezető ágazata és motorja a turizmus, mely a fejlettebb területeken fő megélhetést biztosító ágazat, a periférián önmaga kiegészítő jövedelmet termel, az árukapcsolatokon alapuló ellátással megélhetést biztosít a benne részt vevőknek. Itt az önfelhasználásra termelés ma még a családoktól de a térségből is kiáramló jövedelmet helyben tartja. E két forrás jelentős, akár 30%-os jövedelemtöbbletet eredményezhet. Az építészeti-településrendezési fejlődéssel, a tudatos értékmentés és közösségfejlesztés akcióival a népesség, főként fiatalok helyben maradási kedvét építi ki.

Az időtávban a vállalkozói réteg erősödése várható, amiben az integrációs kapcsolódások stabilizáló hatására az árufeldolgozás, belső kereskedelem erősödik.

A jövedelemtöbblet, a vállalkozói réteg erősödése javítja a forrás addicionáló képességet. 10 év alatt megáll a népesség csökkenése, a munkanélküliségi ráta lecsökken a megyei átlagra.

3.2 A Helyi Vidékfejlesztési Stratégia kapcsolódása a térség szükségleteihez

Szükséglet	HVS kapcsolódása
<i>főképp kistelepüléseken alacsony a népességmegtartó képesség, ebből adódóan csökken a helyi társadalmak igénye, kialakul a szegregálódás feltételrendszere</i>	• utacépek érintő fejlesztések • közösségi színtereket érintő fejlesztések • nem UMVP kapcsolódás a turisztikai infrastruktúrával ellátás • UMVP, de Leaderen kívüli az agrárgazdaság korszerűsítése
<i>helyben elérhető munkahelyek számát, értékelőállító tevékenységet kell biztosítani a térségi munkamegosztás gyakorlatát is megteremtve</i>	• vállalkozást segítő infrastruktúra fejlesztéssel az aktív helyek számát kell növelni • vállalkozások technológia-korszerűsítés segítése • UMVP, de Leaderen kívüli a termelői szövetkezés ösztönzése
<i>turisztikai magterületek jövedelemtermelő képességét a környezetük bevonásával lehet növelni, ez egyben az idegenforgalmi</i>	• agroturisztikai szolgáltatások fejlesztése • magterületen kívüli attrakciós pontok szaporítása

<i>bevételek térségi megosztásával is együttjár</i>	• ifjúsági szálláshelyek létrehozása • közreműködő helyi segítők képzése
<i>térség adottságai alapján létrejövő különleges helyi termékkínálat és erre épülő piaci kapcsolatok az alapja a helyi gazdaságkialakulásának</i>	• élelmiszer és kézműves termékkör bővítése • termelői és piaci hálózatok szervezése • felesleget termelő parasztgazdaságok eszközellátásának segítése • piaci színterek, boltsarkok létrehozása • életforma váltást segítő ismeretek átadása
<i>a természeti és művi változások hatására átalakult térségi agrárgazdálkodás keveseknek nyújt megélhetést biztosító jövedelmet, pótlólagos külső ráfordításokkal tartható fenn.</i>	• fenntartható, ősi tájhasználati formák megismertetése • élőhelyrekonstrukció, diverzitás növelése • genetikai alapanyag megőrzése • bemutató rendezvények
<i>az akcióterület eltérő adottságai alapján létrejövő belső munkamegosztás a folyamatok kölcsönös megismertetésével valósítható meg</i>	• bemutakozó rendezvények
<i>a célkitűzések megvalósításának alapjait a teljes rendszerre kiterjedő tudásanyag összeállítása és annak továbbadása teremti meg</i>	• komplex ismeretanyag
<i>a társadalmi-gazdasági visszaesés áldozata az épített örökségi elemek pusztulása, melyet erősít az építmények gyakran funkcionális kiüresedése is</i>	• örökségi értékek bemutatása • örökségi értékek tudatosítása
<i>az új generációk szellemi örökségünk ismerete és tisztelete nélkül nőnek fel, így a térség identitását veszti</i>	• folklór, néprajzi ismeretek, mesterségek, hagyományok összegyűjtése
<i>az általános települési igényesség a lakóhelyhez ragaszkodás jelképe. Az önellátás növekedésével megnő a település önellátásának igénye is, ami gazdasági funkciót ad.</i>	• faluszépítési akciók • falukép megújítása • piacterek, gyülekezési helyek kialakítása

3.3 A Helyi Vidékfejlesztési Stratégia fő célkitűzései

A feltárt szükségletek és azokra választ adó intézkedések a célkitűzéseinkben kapnak rendszert:

Szükséglet	Prioritás	Sorszám
<i>főképp kistelepüléseken alacsony a népességmegtartó képesség, ebből adódóan csökken a helyi társadalmak igénye, kialakul a szegregálódás feltételrendszere</i>	Az életminőség fejlesztése, az épített és a szellemi örökség megőrzése, élővé tétele	1.
<i>helyben elérhető munkahelyek számát, értékelőállító tevékenységet kell biztosítani a térségi munkamegosztás gyakorlatát is megteremtve</i>	A lakosságmegtartó erő növelése munkahelyteremtő és megtartó beruházások segítségével	2.
<i>turisztikai magterületek jövedelemtermelő képességét a környezetük bevonásával lehet növelni, ez egyben az idegenforgalmi bevételek térségi megosztásával is együttjár</i>	A kulturális, természeti és épített örökségre épülő helyi turizmus fejlesztése	3.
<i>térség adottságai alapján létrejövő különleges helyi termékínálat és erre épülő piaci kapcsolatok az alapja a helyi gazdaságkialakulásának</i>	Helyi termékek előállításán alapuló szolidáris gazdaság kialakítása	4.
<i>a természeti és művi változások hatására átalakult térségi agrárgazdálkodás keveseknek nyújt megélhetést biztosító jövedelmet, pótlólagos külső ráfordításokkal tartható fenn.</i>	Fenntartható tájhasználat elterjesztése, az erőforrások helyreállítása és megőrzése	5.
<i>az akcióterület eltérő adottságai alapján létrejövő belső munkamegosztás a folyamatok kölcsönös megismertetésével valósítható meg</i>	Az „Ormánságtól a Villányi Borvidékig—szolidáris gazdaságfejlesztő program” külső és belső kommunikációja	6.
<i>a célkitűzések megvalósításának alapjait a teljes rendszerre kiterjedő tudásanyag összeállítása és annak továbbadása teremti meg</i>	A prioritáshoz kapcsolódó nevelés, képzés	7.
<i>a társadalmi-gazdasági visszaesés áldozata az épített örökségi elemek pusztulása, melyet erősít az építmények gyakran funkcionális kiüresedése is</i>	Az épített örökség védelem alá helyezése, illetve annak megőrzése	8.
<i>az új generációk szellemi örökségünk ismerete és tisztelete nélkül nőnek fel, így a térség identitását veszti</i>	Kulturális, néprajzi és közösségi örökség ápolása	9.
<i>az általános települési igényesség a lakóhelyhez ragaszkodás</i>	Falufejlesztés, falumegújítás: vidéki lakókörnyezet és közterületek állapotának	10.

<i>jelképe. Az önellátás növekedésével megnő a település önellátásának igénye is, ami gazdasági funkciót ad.</i>	javítása, valamint a helyi piacok létrehozásának támogatása	
--	---	--

Prioritások és intézkedések viszonya

A stratégiai tervezés az akcióterület legnagyobb problémájaként érzékelhető társadalmi-gazdasági polarizálódást kívánja oldani. Ebben a nagy múlttal bíró turisztikai eredményeket kívánja alapul venni oly módon, hogy egyrészt a fejlett területek ebből adódó felvevő piacát kívánja ellátni saját termelésű produktumokkal, másrészt kiterjeszteni az idegenforgalmi lehetőséget a periféria csomópontjaira.

Ehhez a fejletlen területeken lehetőséget teremtenek a még meglévő, hagyományokat feleleveníteni tudó, civil közösségek aktivitásával segített gazdálkodási ismeret, kidolgozott tájhasználati alternatívák, korábbi célirányos fejlesztések szolgáltatása alapok. A két eltérő adottságú terület, ami morfológiailag a Dráva-sík és medencéje 72 települése és a fejlettebb Villányi-hegység térségének 16 települése, területileg is jól elkülönülve blokkokat alkotnak. Stratégiánkban az 4. és 5. prioritás főként a helyi termék előállítás feltételeit, a 4. és 5. prioritás főként az így előállított alapanyagok feldolgozását, minőségi elvárásoknak való megfelelést segítik. Fő törekvésünk a áru- és termékláncok hálózatosodásának megteremtése, amiben közössé tett adatbázisokon keresztül a felhasználók is részt vesznek. E prioritásokban adunk helyt az ismeretnyújtó és közösségi gondolkodást terjesztő humán fejlesztéseknek.

A 3. prioritás a turisztikai magterületen jól működő szolgáltatók partnerségével a kínálat minőségének növelést, a falusi és ifjúsági turizmus területén új belépőket, a térségi szolgáltatások komplexebbé tételét támogatja. Ennek keretében bővíteni kívánjuk a bejárható területet (útvonalak kialakítása, meglévők tovább fejlesztése, kiegészítő elemek kiépítése). Komplex programcsomagok kialakításával fokozni kívánjuk a turizmus eredményességét. A területi kiterjesztés fő eszközének tekintjük a térség egészében fellelhető építészeti örökség bevonását. A főként műemlék templomok és tájházak felfűzésével kialakítandó tematikus útvonalak a vendégforgalom kiterjesztésének lehetősége is egyben. Az 3. és 8. prioritás ehhez illeszkedve segíti nem csak ezen épületek, hanem környezetük, a településképfeljavítását az attrakcióvá fejlődéshez. Segítséget kívánunk itt adni a hasznosítást támogató programszervezéshez, rendezvényterek, közterek kialakításához.

A 7. prioritás segíti a programok megvalósítói közötti együttműködést.

A startégia ütemezése

A HPME-kben a fentiekben leírt kapcsolatrendszer támogatni.

A fejletlen területen mód nyílik az alacsony jövedelmi pozíció javítására az árufelhasználó is előállító önfogyasztásra termelő tevékenységek újraindításával. Ehhez először ismeretet, módszereket, eszközt kell biztosítani. Itt nyílik lehetőség a gazdálkodási formák újraélesztésére. A termékkör piaci pozíciójának biztosítására ezt követően logisztikai és termeltető hálózatokat, néhány fő termék esetében feldolgozó kisüzemeket kell létesíteni. A piacot a nagyobb lakosságszámú települések vagy turisztikai magterület jelenti, ahol egyidőben boltok is létesülhetnek.

A fejlett területen folyamatos a szolgáltatási minőség fejlesztése. Itt főként komplex kínálatbővítésre van szükség. Peremterületein és távolabbi csomópontokon a kiegészítő

szolgáltatásokat szükséges először fejleszteni (útvonalak, út menti szolgáltatások, látogatható helyek kialakítása), melyet követően szükséges szálláshelyek kialakítása.

3.4 A Helyi Vidékfejlesztési Stratégia intézkedései

Célkitűzés	Fejlesztési szükséglet	Kapcsolódás módja	Intézkedés	Int. célja
Az életminőség fejlesztése, az épített és a szellemi örökség megőrzése, élővé tétele	leromlott állagú utcakép		leromlott utcakép, porták felújítása közösségi színterek felújítása	Falukép, közösségi színterek megújulnak
	vidéki gazdaság 70%-a agráriumhoz kapcsolódik, bekötő és feltárási út hálózat leromlott	helyi termék előállítás feltételeinek javítása	bekötő és feltárási utak fejlesztése	2013-ra 15%-kal növekszik a szilárd burkolatú bekötőút hálózat hossza
	IKSZT-k kialakítása		leromlott közművelődési-közösségi intézmények felújítása	8 megújult IKSZT
	turisztikai vonzerővel bíró települések között hiányos a kerékpáros és lovas mozgás infrastruktúrája	turisztikai vonzerő javítás	településeken belül és azokat összekötő, biztonságos kerékpáros, lovas útvonalak kialakítása	2013-ra 15 km új épített kerékpárút, több kerékpár- és lovasúttal feltárttá válik a térség
A lakosságmegtartó erő növelése munkahelyteremtő és megtartó beruházások segítségével	idősödő gazdaréteg nem motivált a gazdaság fejlesztésében	gazdálkodásban részt vevők átlagéletkorának csökkentése, életpályamodell	mg-i termelők generációváltás a elősegítése	50 fiatal gazda veszi át a gazdaságot
	25 település zsáktelepülés, rossz közlekedési kapcsolatok	úthálózat hiányosságai, minősége csökkenti a munkába járás lehetőségét	belső közlekedési feltételek javítása	2013-ra 10%kkal csökken a zsáktelepülések száma 25 km-rel növekszik az összekötő

				<i>úthálózat</i>
	<i>hagyományos képműves mesterségek termékei alig vannak jelen</i>	<i>idegenforgalmi kínálati szempontból fontos a jelenlétük, látvány-műhelyeik</i>	<i>meglévő gépek, eszközök technológia-fejlesztése</i>	<i>2013-ra az előállított termék mennyisége 8%-kal növekszik</i>
	<i>mezőgazdasági termelésben részt vevő vállalkozások együttműködése alacsony, termékfeldolgozás minimális</i>	<i>termelői összefogással létrehozott feldolgozóegységekben a feldolgozott termékmennyiség növelése</i>	<i>szövetkezesek, termelői együttműködések, hálózatosodás ösztönzése</i>	<i>2013-ra 3 új szövetkezet létrehozása termékfeldolgozásra</i>
	<i>kistelepüléseken nincs vállalkozásfejlődést biztosító infrastruktúra-ellátottság</i>	<i>kistelepüléseken növelni szükséges a vállalkozási aktivitást</i>	<i>alapvető vállalkozást segítő alpinfrastruktúra kiépítése</i>	<i>2013-ra 3 alap infrastruktúrával felszerelt új iparosodó csomópont kiépítése</i>
<i>A kulturális, természeti és épített örökségre épülő helyi turizmus fejlesztése</i>	<i>magterületekre koncentrálódó, hiányos turisztikai kínálat</i>	<i>attrakció-bővítés a magterületen kívüli területeken</i>	<i>agroturisztikai szolgáltatások, nyitott porták, kézműves műhelyek kialakulása</i>	<i>hely szellem kialakulása, látogatottság 1,5%-kkal növekszik</i>
	<i>kevés tematikus, visszatérő, népművelő-közösségi rendezvény van a térségben</i>	<i>idegenforgalmi szempontból is hasznosuló rendezvény</i>	<i>turisztikai vonzerővel is bíró fesztiválok, rendezvények</i>	<i>tájspecifikus termékekre, népszokásokra irányuló visszatérő fesztiválok</i>
	<i>egysíkú magánszálláshely-kínálat, kevés kiegészítő kínálattal</i>	<i>kínálatbővítés</i>	<i>agroturisztikai kínálat bővítése és marketingje</i>	<i>térségi vonzerőbővítés, +1,5 % látogató-növekedés</i>
	<i>periférikus területeken kevés a vidéki életformát bemutató tematikus táborhely</i>	<i>ifjúsági turizmus infrastruktúra-fejlesztése</i>	<i>ifjúsági programok, ifjúsági szállás infrastruktúra-fejlesztése</i>	<i>szabadidős programok, 7 új ifjúsági szálláshely</i>
	<i>térség megismertetésben közreműködők száma kevés</i>	<i>térségben vendéget kalauzoló önkéntes</i>	<i>falusi „idegenvezető”, öko-gide képzés</i>	<i>térségenként 1-1 képzés, tananyagként használható</i>

		<i>közreműködők</i>		<i>kézikönyv</i>
Helyi termékek előállításán alapuló szolidáris gazdaság kialakítása	<i>szervezetlen és minimális a helyi termék</i>	<i>helyi termékkör bővítése</i>	<i>termelői hálózat szervezése helyi termék létrehozása érdekében</i>	<i>3 új szövetkezés helyi speciális termék piacra juttatása érdekében</i>
	<i>kevés a térségben a minősített helyi termék, nincs erre irányuló feldolgozó kapacitás</i>	<i>helyi termék előállítás növelése</i>	<i>minősített helyi növényi és állati termék előállítás növelése</i>	<i>10%-os értékesítés növekedés, önfenntartóvá válás elkezdődik</i>
	<i>minimális helyi terméknek számító, kistermelői élelmiszer kerül a piacra</i>	<i>kistermelői áruk bővítése</i>	<i>kistermelői élelmiszer előállítás növelése</i>	<i>3 helyi termék-projekt indul</i>
	<i>minimális helyi kézműves termék kerül a piacra</i>	<i>kézműves termék előállítás bővítése</i>	<i>kézműves mesterségek és áru előállítás növelése</i>	<i>2011-re 5%-kal nő a kézműves termékek előállítása</i>
	<i>saját ellátásból eredő megtakarítás önfoglalkoztatást bővítő hatású</i>		<i>önellátásra, feleslegre termelő paraszti gazdaságok eszközellátásának segítése</i>	<i>ormánsági önellátó, együttműködő gazdaságok, 30%-os megtakarítás növekmény</i>
	<i>kis mennyiségű helyi specialitású, kistermelői termékek piacra jutása szervezetlen, minimális</i>	<i>piacra jutás segítése</i>	<i>helyi termékeket árusító bolt-sarkok kialakítása</i>	<i>1 szervezett értékesítési csatorna elindulása</i>
	<i>háztáji gazdálkodás, háziasszonyképzés nincs, ezek mint ismeretek nem kerülnek átadásra</i>	<i>életforma, identitás ösztönzés</i>	<i>általános életviteli, szolidáris gazdaság ismeretanyagának átadása</i>	<i>iskolákban végzett ismeretbővítő előadások tartása</i>
Fenntartható tájhasználat elterjesztése, az erőforrások helyreállítása és megőrzése	<i>alternatív föld és tájhasználat kevésbé elterjedt, holott ez az ősiségre és fenntarthatóságra</i>	<i>fenntarthatóság biztosítása</i>	<i>fenntartható tájhasználat segítése</i>	<i>Évente legalább 2, a fenntartható tájhasználat jegyeit mutató gazdaság életképesebbé</i>

	<i>a épül</i>			<i>válása, mozaikos tájszerkezet regenerálódása</i>
	<i>fenntarthatóság része a hulladékgazdálkodás, energianyerés múltbéli gyakorlata, ami hátrányos</i>	<i>fenntarthatóság biztosítása</i>	<i>hulladékgazdálkodás, energianyerés ismereteinek átadása</i>	<i>megújuló energia használat, vízminőség javulása</i>
	<i>nincs speciális, helyi genetikai bázisa a helyi termék előállításnak</i>	<i>tájfajták megőrzése</i>	<i>ősi és tájfajták megőrzése, természetben tartása</i>	<i>tájfajták szaporítóanyagának fennmaradása</i>
	<i>a térség vízelvezető gazdálkodásából adódó kiszáradása veszélyezteti a földhasználatot</i>	<i>vízháztartás megváltozására alapozó vidékfejlesztés</i>	<i>lefolyástalan területek vízvisszatartó gazdálkodásból eredő haszonvételek megteremtése</i>	<i>vízvisszatartó gazdálkodás ismeret és intézményrendszerre kialakul</i>
	<i>melioráció hatására csökkent az ökológiai diverzitás, ökológiai potenciál károsodott</i>	<i>ökológiai potenciál, tájstabilitás helyreállítása</i>	<i>biodiverzitás visszaállítására ösztönzés, élőhely rekonstrukció</i>	<i>ökológiai potenciál javul, vizes élőhelyek haszonvétele növekszik</i>
	<i>alacsony jövedelmezőségű, kísérleti fenntartható gazdálkodás eszközállomány a nem biztosított</i>	<i>fenntartható gazdálkodás feltételrendszerének biztosítása</i>	<i>fenntartható tájhasználatához szükséges kísértékű eszközállomány biztosítása</i>	<i>fenntartható tájhasználat feltételei javulnak, termékei megjelennek</i>
<i>Az „Ormánságtól a Villányi Borvidékig—szolidáris gazdaságfejlesztő program” külső és belső kommunikációja”</i>	<i>két adottságaiban eltérő kistérség eredeti összetartozástudata alacsony</i>	<i>helyi identitás növelése</i>	<i>lakosság összetartozását segítő bemutatkozó rendezvények</i>	<i>összetartozás növekszik</i>
	<i>kitörés nem segítő kulturális és társadalomműködési rend</i>	<i>helyi identitás növelése</i>	<i>össztársadalmi megmaradást segítő fórumok, akciók</i>	<i>helyi értékek leltára 20 projektötletet generál</i>

	<i>alakult ki</i>			
A prioritáshoz kapcsolódó nevelés, képzés	<i>tradicionális ormánsági, siklósi népi- táji értékek elvesznek, mely a térség tradicionális sajátossága</i>	<i>komplex ismeretanyagot átadó kiadványok szerkesztése, mely a térség specifikumait, épített örökségét, kulturális hagyatékát mutatja be</i>	<i>kiadvány, oktatócsomag összeállítása a helyi értékek megmentésére</i>	<i>megmentett, helyreállított értékek 20%-os növekedése, kiadványok</i>
Az épített örökség védelem alá helyezése, illetve annak megőrzése	<i>Örökségi értékű épületek látogatottságát növelő rendezvények támogatása</i>			<i>látogathatóvá vált épületek funkcióváltása, idegenforgalomba bekapcsolódása</i>
Kulturális, néprajzi és közösségi örökség ápolása	<i>néprajzi, gasztronómiai, folklór hagyományok összegyűjtése</i>	<i>kulturális értékek összegyűjtése</i>	<i>népi mesterségek, tudás összegyűjtése</i>	<i>régi mesterségek, hagyományok összegyűjtése, ismeretanyaggá kialakítása</i>
	<i>néprajzi kultúrtörténeti tevékenység erősítése</i>	<i>néprajzi, kultúrtörténeti bemutatók gyűjtemények</i>	<i>néprajzi, m kultúrtörténeti tevékenység eszközfejlesztése</i>	<i>nemzetiségi, kultúrtörténeti csoportok aktívvá válása</i>
Falufejlesztés, falumegújítás: vidéki lakókörnyezet és közterületek állapotának javítása, valamint a helyi piacok létrehozásának támogatása	<i>faluszépítési akciók, falukép megújítása, piacterek, gyülekezési helyek kialakítása</i>	<i>településkép javítása, funkció bővítés</i>	<i>piacterek kialakítása</i>	<i>2013-ra 3 új piaci helyszín létrejötte</i>

3.5 Forrásallokáció

4. A Helyi Vidékfejlesztési Stratégiával kapcsolatos intézkedések

4.1 Nyilvánossági intézkedések, projektötlet-gyűjtés

4.2 A Helyi Vidékfejlesztési Stratégia végrehajtása

5. Mellékletek

1. sz. melléklet: HVS értékelés
2. sz. melléklet: Földhasználat
3. sz. melléklet: Településiöregedési index
4. sz. melléklet: Települési népsűrűség
5. sz. melléklet: Települési munkanélküliségi ráta
6. sz. melléklet: III/1. kör nyertesei

5.1 A HVS felülvizsgálata során végzett tevékenység

5.2 Pénzügyi táblázatok, forrásallokáció

5.3 A nyilvánossági intézkedésekre vonatkozó igazoló dokumentumok

5.4 Térképek (a térség természeti, egyéb adottságait bemutató térképek)

5.5 Táblázatok (statisztikai adatok összefoglaló táblázatai)

5.6 A térségre vonatkozó egyéb stratégiák listája

5.7 Fenntarthatósági alapelvek